

XVI. YÜZYILDA TAŞRALI BİR TÜRK EFENDİ EVİ

Yazan: FEKETE LAJOS

Çeviren: M. TAYYİB GÖKBİLGİN

Onu taşralı olarak tanımlamam uzun müddet başkentten uzak hudut boyundaki bir eyaletin merkezinde, Budin'de yaşamış ve burada ölmüş olmasındandır; efendi dememin sebebi de, ölümünde bile Çelebi yani Ali Çelebi denilmesindedir.

Çelebi sözü, rütbe, derece adlandırması olarak. XV. yüzyılda, ezcümle Timur'a esir düşen Sultan Bayezid'in oğullarının, yâni Osmanlı hanedanı şehzadelerinin sıfatı idi, fakat bir buçuk yüzyıl zarfında, kelime Macaristan'a gelinceye kadar, eski anlamından çok şey kaybetmişti. XVI. yüzyıl ortasında bu kelimeye taşra defterdarının, onun memurunun, hattâ Türk tacirinin adı yanında rastlanır; münhasıran yüksek memuriyetlere bağlanmaksızın, yazı bilen, edebiyattan anlayan kimseleri işaret ediyordu. Ali adına eklenmesi de nadir değildi; meselâ 1543 de Bursa'da ölmüş bulunan şair ve mütercim, Vâsi Alisi'nin adı da Ali Çelebi idi. 1550 sıralarında Budin defterdarını da Ali Çelebi olarak görüyoruz. Ancak, aynı devirde bu iki kişiyi birbirinden ayıracak sıfatlar kullanılmaksızın, Ali Çelebi demediklerini farzetmemiz gerekir, zira, özellikle aynı resmî dairede bir karışıklığa neden olurdu.

Evi ve yaşayışına göz gezdirmeyi düşündüğümüz Ali Çelebi 1587 sonlarında öldü ve ölümünden önceki 20 sene boyunca, az sayıdaki belgelerimizde çok kez rol oynamaktadır. İlk defa onun adı 1569 da bir tereke listesinde geçmektedir. O sene Budin'de Hacı Ahmed adında Şam'lı bir tacir ölmüştü ve terekesi resmen yazılmış, bir defter hazırlanmıştı. Bu defterin son kısmında Ali Çelebi; bir zamanlar İstanbul'da yaşayan, bu sırada kasap olarak adı geçen müteveffadan eskiden ödünç aldığı meblağı (3150 akçe) ödemiş bir kimse gibi zikredilmektedir¹. Dört sene sonra, 1573 de Ali Çelebi gümrük ruz-

¹ Viyana Nat. - Bibl.deki yazma belge Türkçe defter Gustav Flügel kısaca tanıtılmaktadır. Die arabischen, persischen und türkischen Handschriften der k.-Hofbibliothek zu Wien, Wien 1865, nu 1403 - gerek bu belgenin gerek aşağıda sözü

nâme defterinde rençber, yani bir tacir olarak kaydedilmiştir, iki seferde 300 ve 150 forint değerindeki malı gümrükten geçirmiştir².

Altı ve yedi yıl sonra, 1579 ve 1580 de Budin'de "emin-i tezkerehâ-i timarhâ" görevini yapmaktadır ve bu sıfatla hazine-i âmire'ye resmî paraları teslim etmişti³. (bu belgeye Kaldy - Nagy Gyula dikkatimi çekmiştir ki, kendisi bu malî ruznameyi yayına hazırlamıştır). 1581 başında Ali Çelebi Efendi Budin kadısı ve vilâyet muharriri olarak Peşte nahiyesinde bazı muhalledatı tesbit etmişti⁴. 1587 sonunda bir timar icmal defterinde onun adı ile karşılaşırız; Bu kayıтта "Ali Çelebi'nin hesabı bununla son buldu" denilmektedir⁵. Bu icmal defteri timarların belirli işlerini sancaklara göre toplu bir şekilde gösteriyor ve Budin sancağından sonraki iki bölümde Estergon ve Fehérvár sancakları ile ilgili kayıтта o günkü tarih ile birlikte evvelki gibi "Ali Çelebi'nin hesabı burada son buldu" cümlesi yazılıdır.

Bir ay sonra, 15 Ocak 1588 de son olarak Ali Çelebi adını okuyoruz; bu defa kendi muhalledatı için hazırlanmış defterde adı geçmektedir⁶. Bu envanter onu bir zemat tasarruf eden zaîm olarak tanımlıyor ki, böyle bir dirlik yararlık gösteren sipahilere verildiği gibi, Türk maliyesinde çalışan görevlilerin istihkakları için de tahsis edilirdi.

Türk toplumu ile ilgili konularda bilgilerimiz o kadar yetersiz ve Macaristan'daki Türk hâkimiyetinin ilk nesillerinde bir kısım Türklerin kariyerlerinin seyri o derece karmaşıktır ki, bu hususta bir karara varmak güçtür; yâni, bu iki - üç senede bir vukubulan çeşitli meslekleri ve durumları (İstanbul kökenli, Budin'de kasap, Budin kadısı ve il muharriri, dirlik sahibi, maliye muhasebecisi) birbirinden ayırmak mı gerekir, yoksa, bütün bunları bir şahsa mal etmeye, hakkımız var mı? ve yine farzedebilir miyiz ki, Budin muhasebeciliğinde 18 yıl boyunca sadece tek bir Ali Çelebi mi vazife gördü? Şimdiki halde, çeşitli görevlerde rol oynayan Ali Çelebi'nin aynı şahıs olduğu şüphesizdir ve buna

edilecek diğer belgelerin mikrofilmleri Macar Devlet Arşivinde, fotokopileri ise ELTE Felsefe Fakültesi Türkoloji Enstitüsünde bulunmaktadır.

² G. Flügel, No. 1356. Bu ruznamenin yayın çalışmaları yapılmaktadır.

³ Leipzig, Stadtische Bibliothek, Türkçe yazmalar, No. 360.

⁴ Aynı yerde.

⁵ G. Flügel, No. 1381.

⁶ G. Flügel, No. 1401. Defterin başlığı şöyledir: "Defter-i muhalledat-ı merhum Ali Çelebi' an zu'amâ el - müteveffâ der Budun el - vâki fî 15 safer sene 996" Budin'de ölen Zeâmet tasarruf eden Ali Çelebi muhalledatı (15 Ocak 1588).

göre Ali Çelebi'nin hayat hikâyesini şöylece özetleyebiliriz: Ali Çelebi İstanbul kökenlidir. Kanunî Sultan Süleyman fütuhâtını izleyerek 1569 dan az önce Budin'e gelmiştir; zira, o seneki kayıtlarda "eskiden İstanbul'da sakin idi" diye bahsedilmektedir. Budin eyaletinde bu sıralarda Türk devlet idaresinin ilk zamanlarında memleketin yarısının bütün toprak gelirleri, yönetim şekli birdenbire değişmeye, dağıtmaya başladı ve Osmanlı hanedanına hizmet eden bir çokları bu paylaşmada hak iddia ettiler ve kazandılar. O, Ali Çelebi, önceleri kasap ve tacir idi, fakat bu mesleklerde de Çelebi, yâni tahsil görmüş ve okuma yazma bilen birisi niteliğinde görünmektedir. Daha sonra sipahilere mahsus dirlik sahibi oldu, önce küçük bir timar, sonra daha büyük bir dirlik, zeamet elde etti ki, bu tür'lüsü bütün Macar arazisinde sadece 100-200 kadar vardı. Ve bu dirlik orta dereceli bir memuriyetin karşılığı idi, yahut tersine önce resmî vazifeye geldi sonra bunun karşılığında para (ulûfe) yerine zeametın sahibi oldu. O halde aynı zamanda sipahi ve yazı işlerinde çalışan bir memur, para işlerine bakan muhasebeci idi ve öldüğü zaman onun terekesi için hazırlanan muhalledat defteri tıpkı onun adı ile ilk defa karşılaştığımız zamanki gibi görünüyordu.

Bu tereke defteri kuru, ruhsuz eşya sıralaması, fakat, o devir Türk maddî kültürünün tanınmasının değerli bir kaynağı ve Türk idare hayatında sık sık raslanan yazılı bir üründür.

Türk idare sisteminde, ölümlerin bıraktıkları varlıklarını, eğer vârisler arasından birisi uzakta veya küçük yaşta ise, vârislerin menfaatlerini korumak için, resmî olarak bir defter halinde (muhalledat defteri) tesbit etmek gerekiyordu; bundan başka, eğer ölmüş adam hazine işlerinde ve hizmetlerinde çalışmışsa, hazine menfaatlerini güvence altına almak düşüncesiyle bu iş yapıldı. Ali Çelebi muhalledat defteri de böyle bir şer'î ve hukukî ihtiyacı ile 15, 17, 18 Ocak 1588 de, Pazartesi, Çarşamba ve Perşembe günlerinde vücuda gelmişti (hicrî tarih ile 15, 17, 18 Safer 996).

Bu muhalledat defteri 16 sahifeden ve 584 kalem eşyadan mürekkeptir (bir kaç yerde sıralama belirsizdi).

Bu eşyalar kısmen aslî şekilleri ile gruplaştırılmışlardır: bir çok elbise cinsinden, silâh, kitap, mutfak ve kilere ait eşyalar birbiri yanında sıralanmıştır; fakat bu gruplaşmalardan ayrı olanlara da rastlıyoruz. Zira, en son ele geçen eşyalar önceki gruplara aittirler. Bazı kalemlerde eşyanın ayrıntılı niteliği belirtiliyor, meselâ ceket,

palto gibi giyeceklerde ne renkte, nasıl bir kumaştan yapıldığı, astarı neden olduğu, nasıl bir düğmesi, üstünde kürk olup olmadığı kaydedilmiştir; başka kalemler daha az açıklmalıdır.

Bu muhallefat defteri evdeki bütün eşyayı tamamiyle göstermiyor, ev eşyası olarak her yerde rastlanan bir çok eşya noksandır. Bugünkü hali ile belki de bir parçası yırtılmıştır; mümkündür ki, Salı günkü envanter kaybolmuştur. Fakat bu etüde esas olan fotokopi suretinden bunu anlamak mümkün değildir. Bu fotokopi suretinin başka bir eksiği de satırların sonu bir kaç yerde okunamaz durumda olmasıdır.

Bu muhallefat defteri⁷, eyâletlerdeki bir Türk efendisinin, XVI. yüzyılda Budin’de yaşayan bir Çelebi’nin evinin nasıl olduğu, bu evde ne gibi eşyaları, nasıl döşenmiş bulunduğu, elbiseleri, Çelebinin evinde ne ile meşgul olduğu, nasıl vakit geçirdiği konularını tesbit etmemize yarayan bir kaynak niteliğindedir. Ali Çelebi’yi uyandırdığı, başından arakıyyesini, kendini yorganın altından çıkardığı bir sırada bulduğumuzu düşünelim. Yattığı yeri muhallefat defteri bildirmiyor. (benzer envanterlerde sedir adı geçer ki, bu, alçak ayaklar üzerinde yapılmış yatacak bir yerdi, mutat üzere pamuk şilte idi), fakat arakıyyelerini ve yorganlarını sıra ile kaydediyor. Arakıyye aslında “teri tutan”, sıkıca başa geçen ince bir takye, Türklerce genellikle kullanılan bir giysi idi ve gündüz de giyilirdi. Daha fakir evlerde de rastlanırdı, Ali Çelebi ise onları serbestçe değiştirebilirdi. On arakıyyesi vardı, bunlardan dördü beyaz renkli idi, üç tanesi çuhadan yapılmıştı, diğer ikisi sof denilen kumaştandı, onuncusu, neden yapıldığı belirtilmeden, eski olarak işaret olunmuştur. Yorganları da boldu; üç velençe denilen örtüsü vardı, bunlardan biri acem yapısı, ikisi selânik denilen cinsten idi ve bir çok yemeni denilen kumaş parçaları kayıtlıdır ki, bunlar hem yorgan gibi üste örtülüyor hem de masa örtüsü gibi kullanılıyordu. Günlük yaşamına el ayak yıkaması ile, yani İslâm dininin emrettiği abdest almakla başlardı ve sonra bir köşeye özel seccadesini sererek sabah namazını kılardı. Ali Çelebi devrinde dinin emri yaşayan bir kanun idi ve bunun yerine getirilmesini devlet ve toplum aynı şekilde ederci.

⁷ Bu defterden bir kısım parçaları Velies Antal Macar tercümesinde yayınlamıştı: A magyarországi török kincstári defterek, Budapest 1890, II. 654. Bu neşir şekline temas etmiyorum.

Bu yedi Mısır seccadesi Ali Çelebi'nin evinde herhangi bir süs ve keyif için değil, günde beş kez tekrarlanan ibadet için, bu evin bütün üyelerinin kibleye dönerek secdeye varması için kullanılırdı. Evde ayaklarına işlemeli ev papucu (mestce-i münakkaş), eğer evden çıkarsa sokak pabucu (papuş) giyerdi; bu sonuncu deriden yapılmış, alçak ökçeli, sivri uçlu idi. Evde her zaman ev terliği ile dolaşır, eğer halı üzerine basarsa onu da ayağından çıkarırdı; iki sokak papuçu, iki tane de evde giyilen papuç (terlik) bulunuyordu.

Dinî vecibelerin sevki ile yıkanmak istediği zaman kaplıcalardan birine giderdi; yıkanmak için gerekli olan şeyleri, ayak altına serilen döşeme (döşeme-i hamam), hamamda giyilen nalın (na'lin), hamam kesesi, peştemal, hamam bornozu (makrama-i hamam), sabun, sırt kaşımaya mahsus abanozdan yapılmış kaşağı gibi hamam takımlarını, hizmetçi taşırdı beraberinde, hamam kesesi ile sırtını keseletirdi. Altı tane hamam bornozu vardı, bunlardan biri ipek işlemeli ketenden idi, her zaman kokulu sabun (sabun-ı miskiy) kullanırdı; muhallefat defterinde bunlardan bir yerde 3 parça, başka bir yerde 56 parça kayıtlıdır. Havluların sayısını hesaplamak güçtür, bunlar detsmâl, peştemâl adları ile çeşitli yerlerde on kez, onbeş kez zikredilmiştir. Bir tane kırmızı kristal ayna (âyine-i billûr, surh) vardı; başka bir tanesinin altın yaldızlı çerçevesi belirtilmektedir. Taranmada dört taraktan (şâne) birini seçebilirdi; bunlardan biri siyah abanoz ağacından (şâne-i abanos-i siyah) idi. Onun devrinde sakal tarağı her halde âdet değildi. Toplumda mevki sahibi olan kimseler o asırda sakallı idiler, Osmanlı şehzadeleri, meselâ, tahta cülûs ettikten sonra artık hiç traş olmazlardı. Bununla beraber, Ali Çelebi'nin ölümünden sonra terekesinde beş acem usturası (ustura-i acem) ve bir tane (bileği-i acem) bulundu; belki bunlar gençlik çağının eşyaları idiler, ya da başka bir maksatla kullanılıyordu. Tuvaletinin asıl tamamlayıcısı kokulu suları idi. Kokulu suların zengin çeşitleri vardı; âb-ı buhur iki şişede, gül - suyu bir çanakta ve bir şişede, gül - yağı bir şişede, kolonya suyu iki şişede - ki onun zamanında da adı kolonya idi-, büyük bir parça misk, hattâ bunun öğütülmesine mahsus ince mermerden yapılmış misk değirmeni görülmektedir. Kötü kokuları yok etmek için bu çeşitli güzel kokuları seçebiliyordu. Güzelleştirmeye yarayan kaş rastığı için kolonya (kolonya-i rastikî) ve çin kınası (lûgat kitapları kınayı Arabistan bitkisi gibi tanırlar), bir hokkada tutuluyordu.

Kınanın kurutulmuş tozunu kadınlar tırnaklarına ve el ayalarına yakarlar, yaşlı erkekler ise sakal boyası olarak kullanırlardı.

Giyimde elbiselerinin seçiminde düşünmesi gereken şey, askerî belki de zırhlı asker kıyafeti, ya da sivil giyinmek mi söz konusu olduğu idi: altı gömleği arasından buna göre, zırh altına uygun olan kırmızı bogasi kumaşından gömleği ya da başka birini giyerlerdi.

Pantolonunu da, diğer elbise takımlarına, daha doğrusu mevsime göre seçiyordu. Pantolonları şalvar ve çakşır adları ile kaydedilmiş görüyoruz. Biri belde ve topuk kemiğinde sıkıca vücuda yapışan cinsten, başka biri daha kısa, muhtemelen dizin altına kadar gelen ve orada daralan bir cins pantolon idi. Her iki kelime de değerli bir elbise parçasına delâlet eder ki, orta halli kimselerde bile süslü olabilirdi ve belki de babadan oğula ve toruna intikal ederdi. Nadiren, bayram günlerinde giyilirdi. Ali Çelebi'nin bu tür elbiseleri de ayrı bir işlemeli bohçada tutuluyordu.

Genellikle bir çok eşya yanında, 15-20 yerde herhangi bir elbisenin işlemeli bohça veya yemeni içinde saklandığı hakkında kayıt görüyoruz. Şalvar olarak Çelebi'nin bir kırmızı skarlat kumaşından yapılmış pantolonu, mısır peştemalı ile birlikte ele geçti, çakşır olarak da altı tane bulundu. Bu çakşırlar arasında biri beyaz bezden, biri kırmızı hind bezinden, üç tanesi leylak rengi ve kırmızı kemha kumaşından (Macar dilinin o zaman Türkçeden aldığı kelime = Kamuka idi) ve leylak rengi ya da kırmızı skarlat kumaşından yapılmıştı.

Pantolon uçkur veya miyân - bend denilen kuşakla bele bağlanırdı. Uçkur adı taşıyan kuşak olarak tor denilen kumaştan yapılmış iki tane görülmektedir; bunlardan biri sarı, öteki mavi renkli idi. Miyân-bend adlı kuşak ise on taneden fazla idi. Bunlardan ikisi leylak renginde ipekten, biri beyaz hind ipeğinden yapılmıştı, bir tane beyaz - alaca hind kumaşından, diğer bir miyân - bend aynı zamanda önlük gibi kullanılıyordu. Bir tane alelâde deve tüyünden, bir diğeri yine deve tüyünden, fakat çizgileri gümüşlü, ya da gümüş renkli idi, üç miyân - bend beyaz tülde, kenarları ipek işlemeli idi. Gene bir alaca renkli, ve bir deve tüyünden belbağı vardı ki, bu sonuncu aynı zamanda kılıç kuşağı vazifesini görüyordu.

Ali Çelebi metrukâtı arasında, bugün ceket veya zıbın denebilecek elbiseler 5-6 ad ile çok sayıda mevcuttu. Bir türlü sü minten (mintan) idi ki, yeleş benzeyen kolsuz bir cins elbiseden terekeyi yazanlar

üç tane buldular; biri beyaz atlastandı ve siyah tavşan derisi ile kaplanmıştı, diğer iki tane nimtene-i ferâce adı ile leylak ve bej renginde idiler.

Yenhâ adı ile rastlanan, belki de mintanın kolları olarak onu tamamliyordu.

Ceketin diğer bir türüsü zıbın (Macarca zubbony sözünden alınma) idi; kırmızı çuhadan bir yeni bir eski, bir tane de beyaz kumaştan zıbın kayıtlı idi defterde...

Ceketin diğer bir türü dolama idi (Macarca dolmány sözü buradan gelir), muhallefat defteri bu adı ile 12 elbiseyi kaydediyor. Bunlar arasından ikisi atlastan yapılmıştı ve dolama-i Rumeli diye tanımlanmıştı; dört tanesi beyaz ve yeşil çuhadan, diğer dört tane menzelâvî⁸ denilen kemha kumaşından idi, birisinin astarı kırmızı tafta idi.

Büyükçe bir palto üzerine giyilebilecek gibi olan kebe adlı kısa elbiseden iki tane vardı; birisi açıkça Bulgaristan'daki Yanbolu'da yapıldığı için Yanboluî denilen cinstendi ki, bu türlü bir giysi hemen hemen bütün muhallefat defterlerinde görülebilir ve herkesin giydiği bir şeydi; diğeri Erdel beyaz kebesi (kebe-i Erdel, beyaz) idi, bu belki de abadan yapılmış bir yelekti.

Yağmurlu bir hava için ayrı bir giysi bârânî vardı. Bu cinsten iki tane kayıtlıdır. Biri kırmızı skarlat çuhadan yapılmıştı, deniz hayvanları kabuğundan (şir mâhî) yapılmış düğmelerle; diğeri leylak rengi çuhadan yapılmış eskice idi.

Daha başka bir giysi türü abâyî idi. Kadifeden ve altınla işlenmiş bir tane ile tülbentten yapılmış diğer bir tanesi Ali Çelebi metrûkâtında görülmektedir.

Kürdî denilen giysiden de iki tane vardı, biri siyah, diğeri leylâk rengi çuhadan idi. En ziyade ferace denilen giysiyi giyerdi. Ferace

⁸ Bu kelimenin anlamını Arap dünyasında buluyoruz. Edward William Lane: Sitten und gebrauche der heutigen Ägypter (çeviren J. Th Zenker) Leipzig 1852, III. 71.1 bir şeyhten bahseder, bu şeyh müridleri üzerinde o kadar heyecan uyardırmıştı ki, şeyhin atı önünde hepsi secdeye kapanır, şeyh merasimle üzerlerinden atı ile geçtiği vakit hiç bir acı duymazlardı. Bu şeyhin adı Seyyid Muhammed el - Menzelâvî idi. Bu makaledeki bazı meselelerin aydınlatılması için bu eserden istifade ettim, bundan başka Charles White, Drei Jahre in Constantinopel oder Sitten und Einrichtungen der Türken (çeviren Gottlah Fink) Stuttgart, 1846 adlı eser.

hemen hemen yere kadar uzanan, kaftana benzeyen uzun kollu, turnaklara kadar kesilmiş bir giysi idi. Bu, Ali Çelebi'nin de dahil bulunduğu tahsil görmüş insanların giysisi idi. Bu türden hepsi 23 tane görülmektedir defterde. ., bunların büyük bir kısmı kırmızı renkte çuhadan, daha az yeşil, leylâk rengi, siyah çuhadan, bir tanesi de Macar karaziasından idi. Feraceler renkli atlas ipek ile dikilmiş kemha denilen kumaş ile taft astar ile astarlanmıştı, yakası kürklü veya içi samur, sansar ya da tavşan kürkü ile kaplanmıştı. Biri, çaprast denilen gümüş kaplamalı kancalarla bezenmişti. Ali Çelebi, bir çok Türkün yaptığı gibi, cebinde mendil, makrama bulundurmaya âdet edinmişti. Türkler makramayı bir çok yerde kullanırlardı; elbiseyi, pek çok ufak tefek şeyi makramaya koyarak saklamayı severlerdi ve bir hediyeyi ancak makrama içinde vermek gerekirdi; fakat berberler, yiyecek satanlar ve başka erkeklere mahsus işleri yapanların beyaz alacalı çizgili önlükleri, kadınların başörtüleri, cepteki mendil de makrama adını taşırdı. Silahtar tarihinde okuduğumuza göre iki dost, olgun yaşta sakallı iki kişi, rakipleri olan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın Viyana bozgunundan sonra, katledildiğini, böylece ondan kurtulduklarını öğrendikleri vakit ceplerinden makramalarını çıkarmışlar, odada döne döne oynamışlardı⁹; Ali Çelebi'nin terekesinde çok sayıda makrama ele geçti, defterde yemeni, hindi diye kayıtlıdır ki, bu, bunların Yemen ve Hint ile ilgili olmalarından, bu memleketlere ait malzeme ile yapıldıklarına veya işlendiklerine delâlet etse gerektir.

Kürkü sadece bir tane idi, siyah renkte idi, başkaca tarif edilmemiştir. Kürk'e mahsus ayrıca şalları vardı, bunlar bohçada saklanırlardı.

Ali Çelebi'nin evinde başına örttüğü serpuşları da çoktu, o devir zevkine göre giyinirdi. Doğu milletleri çok defa başlarına giydikleri serpuşa göre adlandırılmışlardı. Kızıl - baş, Yeşil - baş, hattâ açık - baş, daha başka Kara - kalpak, siyah - külâhân (kara külâhlılar = ermeni papasları) v.s. ve kavukları daima büyük saygı ile korurlardı, evde bile ayrı bir yere koymayı âdet etmişlerdi ki, buraya pek bir şey koymazlardı. E. W. Lane geçen yüzyılın başında şu olayı kaydetmektedir: Kahire'de sokakta bir katırın bir hocayı yere attığı zaman sokakta, bulunanlar "sarığa yazık oldu, sarık oradadır" diye bağır-

⁹ Silahtar tarihi, II. 119, İstanbul 1928.

mışlar, hoca da hiddetle onlara dönerek sarığa acımayın bana acıyın demişti¹⁰. Türkler başlarına giydikleri serpuşun pek çok çeşitlerini kullandılar ve Ali Çelebi'nin tereksi arasında muhtelif yerlerde ve çeşitli adlarda 15 kavuk bulundu. Bunların içinde bir tane çuhadan yapılmış kızıl kavuk, üç tane destâr (sarık) için kavuk, bir tane börk, üç tane destarlı börk, iki tane yeni olarak kaydedilen destâr – ki biri kandeharî diye diğeri kenarları dantelli olarak belirtilmiştir – iki tane kullanılmış destâr. İki tane silindir şeklinde, merasimlerde giyilen uzun mücevveze kavuk, içlerinde uygun olanlarla giyilecek beş tane altın yaldızlı “şâh destâr”, belki miğfer gibi bir şey üzerindeki süs niteliği taşıyordu.

Eğer askerî bir kıyafet taşınması gerekiyorsa buna uygun giysiler, bu arada böyle bir çizme (kefş) giymek âdeti; muhallefat defterinde, bir çift kırmızı bir çift sarı deriden yapılmış iki çift çizme ile bunlar için dört çift mahmuz kaydedilmişti ki, bunlardan bir çift altın kaplama, dört çift çizme üzerine giyilen şermuze idi. Meninszky'e göre kaluçni kezâ mahmuz ile giyilirdi, bunlardan biri sarı renkli ve yeni, biri kırmızı renkli beşinci çift ise eskice idi. Elbisesinin üzerine zırh alırdı ki, bu, defterdeki kayda göre çok güzel idi ve mahfazası da vardı. Orta değerde bir zırhı daha bulunuyordu, ayrıca zırh kollukları, iki çift kol eldivenleri, bir çok kemerlerinden başka ayrıca kılıç kuşanacak ve kırmızı kadifeden yapılmış kemeri vardı. Merasimler için üç toğulgasından biri altın kaplamalı idi ve bu süslü askerî toğulgası sayılırdı ki, belki bu sebeple defterde en başta yazılmıştı.

Askerî tehzizatını silâhları tamamliyordu. Ali Çelebi'nin tereksinde bir tane talim yaptığı yay (kepâde) bir tane harp yayı (kemân), ok atışta parmağı koruyan zihgîr, bir tane gümüşle işlemeli kırmızı kadifeden yapılmış Mısır tırkeşi (tırkeş-i Mısır) ayrı bir mendile sarılı 40 ok bulundu. Ali Çelebi'nin iki tane de gümüşlü gönderli baltası (teberhâ-i simîn) iki Macar şişi (şîş-i Macarî) – biri altın kaplamalı gümüş kabzalı –, altınla ve kıymetli taşlarla kaplı bir hançeri, üç tane deriden ve bir türlü kumaştan yapılmış silah kılıfı ile topuzluk ve çok sayıda bıçağı vardı. Muhallefat defteri bunları bıçak olarak kaydediyor, ancak, kılıç kadar büyük olanları da vardı. 16 bıçak ayrıntılı bir şekilde tasvir edilmişti, hepsi de tezyinatlı bir şekilde yapılmıştı. Biri mercan ağızlı altın yaldızlı bıçak, bir diğeri damarlı akik

¹⁰ Adı geçen eser, I. 30.

ve yakut kabzalı, ucunda mercanla süslenmiş altın bıçak, zümrüt başlı, sarımtırak akik kabzalı altın bıçak; balık dişi ile süslenmiş kıymetli taşlardan kabzalı emsalsiz hurma yapraklı ve zebercedde kaplamalı bıçak, inci kabzalı ucunda lâciverd taş ile süslenmiş bıçak; gerçek zümrüt, ucunda kırmızı akik ve hurma yaprağı kabzalı büyük altın bıçak, abonoz saplı, başında kıymetli taşla süslenmiş, gümüşlü bıçak. Ayrıca üç tane sedefli altın yıldızlı Macar bıçağı da vardı. Böylece silâh olarak kullanılabilen bıçaklar başka gruplarda da görülmektedir; ezcümle bir kez üç Macar bıçağı ipek bağı ile üç aleâlde Macar bıçağı, bir tane Nemçe yapısı bıçak. Bu terekeyi yazanlar silâhlar ve bıçakların süslerini çok iyi biliyorlardı, fakat, bizim için değerli taşların vasıflarını ve kıymetlerini anlamak oldukça güçtür, zira sözlükler her bir kelimenin anlamını bir çok kıymetli taşın batı dillerindeki adı ile vermekteydiler ve çeşitli taşların anlamını aynı kelimelerle bildirmektedir. Kıymetli taşların raslanan Arap, Fars ve Türkçe adları şunlardır: Akik, yakut, kırmızı yakut, sarı yakut, lâ'l, süleymâni lâ'l, zeberced, balgam, yeşim, balgamî yeşim, zümrüt, lâciverdî, mercan. Elbisesini, kavuğunu ve silâhlarını seçip üzerine alan Ali Çelebi avlu-ya çıkabilir, atına biner ya da yaya olarak yoluna gidebilirdi. Muhalifat defterinin sonlarında cariye ve şakird zikredilmiştir, bundan başka hemen bütün benzer terekelerde görülen özel hizmetkârları da mevcuttu. Ali Çelebi'nin de böyle malları vardı. Şakird ahurda da hizmet ederdi. Ali Çelebi'nin atları da bulunuyordu, özellikle bir kır atı bir doru atı, bir esp denilen kahve renkte yük atı, bir tane beygiri vardı. Eğer herhangi bir atını eğerletirse şakird önce yumuşak kalın bir keçeyi (tecelti) atın sırtına koyardı ki, eğer onu acıtmasın. Evde hepsi 8 tecelti görüldü, 5 beyaz renkte ve 3 tane kırmızı; bu sonuncular yeni idiler. Üç esp için 14 eğer (zin) içinde seçim yapmak mümkündü, bunlar tafsilatıyla kaydedilmişlerdir: buna göre, bunları bugün bile birbirinden ayırtetmekteyiz. Bazıları kırmızı çuhadan yapılmışlardı ve Rumeli deniliyordu, bir diğeri Arap eğeri denilen gösterişli ve Rus usulüne göre hazırlanmış deriden, telâtinden yapılmıştı, bir başka gümüş kaplamalı ve altın yıldızlı takımlı eğer; 3 tane leylak rengi çuhadan yapılmıştı, diğer üç tane altın yıldızlı takımlarla gümüşlü eğer. Bir tane de palan denilen eğer vardı ki, bunu merasimlerde, resmi geçitlerde kazaskerler kullanırlardı, bu da gümüş ile kaplanmıştı.

Eğer için üzengi (rikâb) beş çift bulundu; bunlardan iki çifti macar, diğer iki çifti gümüş olarak kaydedilmiştir. Egerin öteki takımları tapkur ve kolan adları ile belirlenmişti, bunlardan altı parça mevcuttu.

Başlık adı ile dizgin bir kaç yerde kaydedilmiştir. Ali Çelebi'nin evinde mısri denilen gümüş kaplamalı bir dizgin vardı, kezâ göğüslük ve gümüş gem ile birlikte zikredilir. Göğüslük sine - bend adı ile geçmişti deftere, 15 yerde kaydedilmişti, bazıları deriden, özellikle telâtiden yapılmıştı. Ayrıca bir alınlık da vardı. Dizgin'in tamamlayıcısı gem dört yerde geçer, üçünün yanında gümüş ile kaplı olduğu yazılmıştır, diğer üçünün Nemçe yapısı ve yeni olduğu belirtilir. Dizgin ve licâm adı ile 11 parça görülür, bir üçüncü yerde 12 parça kadifeden yapılmış olarak yazılmıştır. Alelâde at takımı olarak 7 yedekdeş ve üç iştiranca denilen ip kayıtlıdır. Daha süslü at takımının bir parçası da 4 tane at nazarlığı (hamâil-i esp) idi ki, bunlardan biri gümüştendi, başkaca koruyucu gücü olduğu sanılan sarı akik taşından pazu - bend, bunların içine koruyucu dualar veya kısa kur'an âyetleri yazılıp konurdu. Bir başka gümüşten olan pâzbend de kaydedilmişti, fakat, bunun at için mi yoksa insan için mi olduğu belirtilmemiştir. Mercandan yapılmış at küpesi sadece bir süs olarak kullanılırdı.

Yük beygiri takımından olan su ile dolu tulum ve her hangi bir askerî işaret sayılabilecek kuyruklar, belki de at kuyruğu, vardı ki bunlardan terekede üç tane boyalı kuyruk bulunmuştu.

Ali Çelebi evinden yaya olarak çalıştığı daireye giderken kemerinin içine kalem ve mürekkep malzemesini (devât) alırdı, bunu da gümüşten yapılmış uzunca kutuyu yazı kalemleri, şişkin kısmına (hokka) mürekkep ile ıslak sünger için yer vardı. Üzerine silâh almazdı. Sadece sapı sedef olan bastonunu ya da tesbihini eline alırdı. Üç tesbihi vardı, bunun taneleri kokulu ağaçtan, kalembekten yapılmıştı ki, muhallefat defteri de böylece kaydediyor: Tesbih-i kalembek (Kalembek Hint okyanusunda bir adadır, burada sandal ağacının bir tür lüsü yetişmektedir ve bu ağacın adı da kalembek'dir) Tesbih İslâmların dua etmelerine yarar, dine bağlı bir Müslümanın hayatında vaktiyle onu çekerek her tanesine Allahın sıfatlarını zikretmesine hizmet ederdi, fakat zamanla, özellikle Türklerde, çocukların ve yetişkin adamların elinde bir oyuncak haline geldi. Yaşlı kimseler, gezerken, vakit geçirmek maksadiyle onu ellerinde çevirirlerdi ve Bu-

din Beylerbeyi, Murteza Paşa, nador Eszterházy Miklós elçisinin şikâyeti üzerine, Hatvan kadısını, kanunsuz hareketinden dolayı 500 değnek vurma cezasına çarptığı zaman, bu sayıyı tesbih tanelerini sayarak belirlemişti¹¹.

Ali Çelebi işi dolayısıyla evden uzak bulunduğu süre içinde ev halkı evi düzeltmek ve öğle, akşam yemeklerini hazırlamakla meşgul olurlardı. Cariye, önce, Ali Çelebi'nin yattığı odayı temizlerdi, sonra halılar ve ev eşyası ile meşgul olurdu. Yattığı yerde sadece yastıkları bırakırdı yerlerinde, bunlar renk renk idiler ve gündüzleri de odanın köşesinde dayalı kalırdı. Muhallefat defteri yastıkları yastık ve bâlin adları ile göstermektedir. Lugatlar bu iki kelime arasında anlam bakımından bir ayrıcalık belirtmezler, Meninsky lûgati bile – ki tereke defterimizden ancak 60-80 sene önceye aittir – bununla beraber, envanter, hemen hemen sebepsiz yere, yastıkları tesadüfen birbiri yanında sıralarken onları ayrı adlarla tanımlamaktadır. Ali Çelebi'nin birer tane kırmızı ve siyah kadifeden yastığı vardı, iki tane kırmızı çuhadan, başkaca iki tane yemenî'den bâlin diye adlandırılan değirmi veya yuvarlak eşkilde iki tane yemenî kılıfı ile, diğer iki bâlin deridendi, bunlardan biri meşin adlı deriden, diğeri telâtin denilen deriden idi. Şâde adlı eşya da büyük olasılıkla bir yastık ya da yastık kılıfı idi. Odanın döşemesine halılar serilmişti; defterde büyük bir halı (kaliçe), 8 küçük seccade, kaydedilmiş, bunlardan yedisinin Mısır yapısı olduğu belirtilmiştir; ayrıca kullanılmış bir halı daha vardı, Oğlak derisi olarak geçen şeyin de zemine döşendiği söylenebilir. Mobilya olarak rastlanan bir dolap, ve iki yerde zikredilen dolâb-ı küçük vardı; bu sonuncu iki kayıt belki de aynı şeye aittir, bir üçüncü, belki de dördüncü dolap Rus modeline göre deriden yapılmıştı (bulgarî dolap). Bir çok ufak tefek şeyi, Ali Çelebi, uzak memleketler ağacı olan sedir, abanoz, yüsrü ağacından yapılmış süslü kutusunu, hokkasını, kitaplarını, kâğıdını, yazı takımlarını belki de bunlarda saklıyordu.

Elbiseleri de üç - dört dolaba yerleştirilmişti ve onlara sığmayanlar bohça ve yemeni denilen işlemeli örtülere sarılarak sandıklara konuldu. Sandık bir çok yerde geçmektedir. Bir boyalı sandık vardı, ayrıca muhtemelen kakma kaplamalarla süslü bir çok sandık güney memleketlerinin nâdide malzemesinden yapılmıştı: sandık-ı yüsürkârî adı

¹¹ Salamon Ferene, Kèt Magyar diplomata (iki Macar diplomatı) Budapeşt 1884 212

beş kez tekrarlanmaktadır. İki tane de deri sepeti vardı ki, biri meşin denilen deriden, öteki telâtin denilen cinstendi ve bir tane de çanta. Bu, her halde küçük ve hafif bir şeydi, çünkü tülbentten idi. Destâr denilen bir kavuğun, kırışmaması için, özel askısı vardı.

Temizleme malzemesi olarak kullanılan iki fırçadan biri özellikle mücevveze denilen kavuğun temizlenmesine mahsustu ve üç tane çingene süpürgesi (çarûb-i kıptî) mevcuttu ki, bunlar pek o kadar âdi şeyler değildi, zira üçü de zarif bir kuşakla bağlanmış olarak kaydedilmişlerdi.

Ev eşyası ve araçları, defterde kaydedildiklerine göre, eksik görünmektedirler. Rastlanan alelâde eşya aşağı - yukarı şunlardır: Üç küçük sepet, bir tepsi, bir cam tepsi, 14 kullanılmış ağaç kaşık, bir kalaydan sirke tabağı, kabı ile küçük bir şişe, büyük bir sepetli şişe, büyük bir kova, bir huni, eski bir çanta, bir bakır tencere, iki Macar tuzluk, biri ağaçtan, bir kaç çanak, bir iki bardak, şişe, tabak ve bir çok safâ olarak yazılan vazo. Bunları Muhallefat defteri herhangi bir şey kabı olarak kaydediyor ve aynı şekilde büyük sayıda toprak destiyi, kavanoz ve çeşitli nitelikteki hokkayı da bu suretle belirtiyor. Hokka isimli vazodan 37 parça ele geçti; bunlardan 19 u porselen, 5 tanesi bakır, bir tane yakuttan (kıymetli bir taş türü) biri de gümüşten, bir hokka altın yaldızlı idi. Türk evlerinde çok kullanılan pek çok eşya, ocak için saçayağı, odayı ısıtmaya yarayan ve ateş koymaya mahsus mangal v.s. Muhallefat defterinde yoktur.

Önemli mutfak eşyasından biri de kafel idi. Lâtince de adı amyris kafel olan kafel çok sıcak memleket ağacıdır ve mutfakta yavaş yakılarak yemek tencerelerini tütsüleyerek pişirmeye yarardı; bu tütsülemenden güzel kokular hasil oluyor ve bu haftalarca kalıyordu, yemeklere de etki yapıyordu.¹² Kafel kuşkusuz çok değerli bir şeydi, uzak Hindistan'dan getirtiliyordu. Envanteri yazanlar dirhemle ölçmüşler ve Ali Çelebi'nin evinde 150 dirhem bulmuşlardı.

Yemeği günlük işlerin sonuna doğru hazırlamak gerekirdi. Türklerin baş yemeği akşam yemeği idi ve mevsimin müsaadesi nisbetinde yemeklerini gün ışığında yerlerdi. Aydınlatma araçları da vardı. Ali Çelebi terekesinde üç yerde mum zikredilmişti, bir yerde iki tane kâfûrî şam'-i asel'den bahis vardı, fakat bunların ışığında çok dikkat

¹² Tabakların tütsülenmesi hakkında E.W. LANE adı geçen eserinde ayrıntılı olarak bahseder I. 157

isteyen bir iş yapılamazdı. Mumlar için Macar şamdanları (şam'dân-i macarî) vardı, bunun konacağı ayrı küçük bir masa bulunurdu.

Yemek sofrasını yemekten önce zamanında hazırlamak gerekirdi. Yemek sofrasının altına alçak bir sofra ayağı konurdu, bu, süslü ve sedefli idi, bunun üzerine değirmi veya köşeli sini koyarlardı, bunun üstüne de deriden sofra örtüsü serilirdi (bu deri sofra örtüsünden evde iki tane vardı) ve yemekleri buraya dizerlerdi. Ev halkı halı üzerinde Türk usulüne göre alçak yemek sofrasının etrafına otururlardı. Sofrada peşgir kullanılırdı ki, bunlardan üç yerde kayıtlı 8 tane görüyoruz, birinde beş parça yemeni olarak kaydedilmiştir. Muhallefat defterinde yemek tabağı görmüyoruz, halbuki Budin çarşısında kolaylıkla bulmak mümkündür, zira o zamanki gümrük kayıtlarına göre su üzerinde gemide, karada arabalarda binlercesini satmaya getirtirlerdi. Yemek yemek için özellikle kaşık ve mil'aka kullanılırdı, ortadaki yemek kabından bu kaşıkla yenir ve yemek tüketilirdi. Sofra bıçağından, bir yerde mahfazaları içinde 12 tane bulundu, her halde batı malı idi, çünkü doğuda düzine 9 veya 10 olurdu; başka bir yerde 10 tane kaydedilmişti. Kuru et yemeğini bir parça ekmekle üç parmakları ile ortak kaptan alırlardı. Daima sağ elleri ile, yerlerdi, sol el onlarca da çirkin el idi (şaka dilinde hamse-i mübârek sözü ile beş parmak kastedilir, macarca "beş kollu villa"). Yemek esnasında müezzinin ezan sesi dahi onları yemekten alkoymaz, Peygamberlerin emri böyledir¹³.

Ali Çelebi'nin terekesinde sofra sinisi olarak büyük bir İznik sinisi kaydedilmiştir (Kâse tabak-i büyük an İznik) ve bir tane ağır çin porseleni (kâse tabak an fagfurî, büzürk), bir hoşaf kâsesi (tâs-ı hoşâb) büyük kapağı ile (kapak-ı büzürk), bir kaç kap, bir tanesi bronzdan, 7 İznik fincanı, 7 parça beyaz kulaksız fincan (fincân-ı Yâkûti-i beyaz) 9 parça Çin porseleninden (fincân-ı fagfurî); bu sonuncuya ait ve bizim yumurta kabına benzeyen fincan tabağı ki¹⁴, çok sıcak olan fincanı elde tutmak mümkün olsun, bunlar şimşir ağacından yapılmış ve altın yıldızlı idiler.

Bu fincanlardan Ali Çelebi ev halkının kahve içtikleri düşünülebilir; Budin gümrük muhasebe defterinde, Ali Çelebi'nin ölümünden

¹³ E. W. Lane, I. 156.

¹⁴ Bu orijinal benzeyişi son zamanlarda hem Ch. White hem de E. W. LANE'in hemen hemen birbuçuk yüzyıllık eserinde bulmuştum.

sekiz sene önce, Behram ve Ali adlarında iki Türk tâcirinin Budin'e çok miktarda kahve getirip sattıkları kayıtlıdır.

Muhallefat defteri gıda maddelerinin bir kısmı hakkında şematik bir bilgi vermektedir. Bir torbada çorba için şehriye (şa'riyye), hasır örgülü bir şişede zeytinyağı, ağaçtan yapılmış bir Macar tuzlukta masa tuzu, yüsür ağacından oyma bir sandıkta saklanan 8 kelle şeker (sükr-i bayram). Buna karşılık fasulye, mercimek, irmik, pirinç v.s. görülmemektedir, halbuki bunlar hergünkü gıda maddeleri idiler ve dolayısıyla bu evde en önemli yiyeceklerin hangileri olduğunu güçlkle tasavvur edebiliyoruz. Öte yandan yemekten sonra yenen tatlılar hakkında daha zengin bir fikir sahibi olabiliyoruz.

Çeşitli tatlılar ve reçeller defterde o kadar çok yer işgal eder ki, lûgat bilgilerimizi de arttırmaktadırlar. Reçel adlı tatlı 8 yerde geçer, 3 kavanozda kavun reçeli, üç kavanoz ayva reçeli, bir tane de helvacı kabağı reçeli, belki gül-i mükerrer, gül-i limon, gülbeşeker isimli konserveler de bu guruba giriyorlardı. İki kavanozda perverde denilen ayva konserveleri görülmektedir. Pekmez adı ile 4 kavanozda ve hokkada bir türlü ekşi vardı, daima ekşi pekmez olarak geçer, halbuki lûgat kitaplarına göre pekmez tatlı cinsindedir, kaynatılarak elde edilmiş şıradır, şekeri kıt yerlerde yemekler bununla tatlılaştırılır. Bir tür tatlının adı hamîre idi ki, öğütülmüş menekşeden elde ediliyor, kavanozda, hokkada saklanıyordu; murabba adı ile sarmısaktan, kabaktan, turptan ve tatlı portakaldan sert lezzetli kuru yemeklik yapıyorlardı. Büyük bir kavanozda güzel beyaz bal vardı. Bu envanteri bugün inceleyen biri mısır'ın anlamı üzerinde duraklar; mısır gerçi kara buğday, tatar buğdayı, mısır anlamındadır, fakat Ali Çelebi'nin evinde çoğu kez hokkada, hattâ gümüş hokkada tutulurdu ve anlaşılması güç bir şeydir ki, ister kara buğday ister mısır olsun, bu kadar değer verilmesinin sebebi ne idi?

Kavanozlarda bulundurulmuş şarap (şarap, şerbet) özel bir önem taşır, çünkü 14 kez, bir çok değişik şekilde rastlanıyor. Ali Çelebi'nin evinde dört hokkada bal şarabı, iki hokkada öğütülmüş menekşe çiçeğinden yapılmış ekşimtrak menekşe şarabı, ayrıca ballı menekşe şarabı, nilüfer şarabı bulunuyordu; bunlardan başka üç kavanozda gül şarabı, iki hokkada kırmızı gül şarabı, vişne şarabı, nar şarabı, kuru üzüm şarabı, kızılıcıktan yapılmış şarab ve limon şarabı da muhallefat defterinde görülmektedir. Şarap denilenlerin bir kısmının şerbet olması mümkündür, vişne şurubu, üzüm şurubu yerine,

insan ister istemez tahammür etmiş içkiyi, vişne şarabı ve üzüm şarabı olabileceğini düşünüyor.

Kilerlerde konserveler, marmelatlar şerbet ve şarap destileri arasında yabancı kökenli otlar, tohumlar ve bunlardan yapılmış müstahzarlar, ilâçlar da vardı. 300 dirhem baharat, nûşdârû denilen ve lûgatlere göre zehirlenmeye karşı kullanılan hazır bir ilâç olarak şerbetli ilâç, ve ferahlatıcı su (müferrih-i yakûti) görülmektedir. Üç yerde bers ve berş isimli kendir yaprağından veya karamuk yaprağından yapılmış afyonlu bir maddeyi envanterde görüyoruz ki, bu müstahzarın muhtelif çeşitleri insanı konuşmaya, şarkı söylemeye ya da oyun oynamaya sevketmekte, yahut da tersine, insanı teskin edip bir huzur vermektedir, bunun Türkçe adı kadın tuzluğu olan cinsi veya çeşidi iki yerde bir kavanozda ve bir porselen hokkada olarak kaydedilmiştir. Keza muhtelif baharatla ve şekerden yapılmış çok çeşitli harikulâde mâcûn (pâte aphrodisiaque), naneden, kestane veya meşe palamutundan, tatlı portakaldan ve zencefilden hazırlanmıştı. Zencefilin bugün sadece adı var, fakat o devirde büyük şöreti ve değeri olabilirdi, yukarıda zikredilen gümrük defterinde uzaklardan getirilmiş baharat türleri arasında biberden sonra birinci yeri zencefil işgal etmekte idi ve Ali Çelebi'nin kilerinde de 7 hokkada saklanan zencefil mâcunu ele geçmişti. Bu gibi şeyleri meslekten yetişen mâcuncular ve aktârlar, o devrin eczacıları, hazır bir şekilde tıpkı herkesin kullandığı şeyler olarak, satarlardı ve muhalledat defterini yazanlar bunları tanyor ve isimlerini biliyorlardı; özellikle yaşlanan erkekler büyük bir umutla bunları kullanırlardı, çünkü, bazı hallerde tecrübe ve bilgi sahibi olarak, bazılarında ise istek ve arzu onlara şifalı gücü veriyordu. Belki Ali Çelebi de bizzat bu türlü mâcunları yapıyordu. Gerçekten bir ilâç kitabı, müteaddit hassas terazileri vardı; bunlardan biri eczacı terazisi idi. Mümkündür ki, yukarıda zikrettiğimiz misk değirmeni bu müstahzarların öğütülmesine yarıyordu ve bunları karıştırmaya mahsus özel küçük eczacı kaşığı (mibla) evde mevcuttu.

İlâçlar gurubunda altı şişede bulunan su da sayılabilir. Birinde zemzem, Mekke'nin kutsal suyu vardı, dinî inanç buna şifalı bir hassa izâfe etmektedir, günlük hayatta dinî anlamda bir rahatlık, bir kolaylık sağlamaktadır. Çok kez abanozdan yapılmış tarak, tesbih, misvâk gibi şeyleri zemzem suyu ile yıkamak iyi idi¹⁵, Ali Çelebi beş şişede

¹⁵ E. W. Lane III. 56.

nisan yağmuru suyunu (âb-ı nisân) saklamıştı; bu husus, tıpkı bir kelime veya deyimın lûgatlerde gösterilen karşılığının onun muhtevası karşısında tamamen anlamsız kalması, meselâ kara - buğday veya mısırın gümüş hokkada tutulması konusunda olduğu gibi, tek başına bir hâl olmadığına da örnektir.

Muhallefat defterinin bâzı kısımları Ali Çelebi'nin evinde bulunmuş paralar hakkında bilgi vermektedir. Filhakika, Ali Çelebi devletin parasına bakıyordu ve metrukâtının yazılmasının bir amacı bu paraların kaybolmaması idi. Terekede çeşitli para türleri ele geçti ki, bunlar bizzat meskûkât ilmi araştırmalarına da kıymetli katkıda bulunacak niteliktedir. Bunlar arasında Macar altını (hasene-i macarî), iki çeşit papalık altını (hasene-i kass), Osmanlı altını, Avrupa Fransız altını (hasene-i efrencî), gümüş para, tedavülden kalkmış akçe, eski şâhî, osmanî adı verilen paralar, son harzem Sultanı, Moğollara karşı savaşta 1231 de ölen Celâleddin Ekber tarafından bastırılmış 5 parça altın para (bunlar Ali Çelebi devrinde artık 350 senelik müzelerle ait paralar idiler), ayrıca bir torba guruş ve akçe "efendi mühürü ile mühürlenmiş" bir halde ki, bunu defteri yazanlar saymamışlardı. Sayılan paraların değeri akçe olarak belirtilmiş, Türk hesabına göre 114.734 akçe takriben 2000 taller değeri olduğu kaydedilmiştir (1000 yeniçerinin bir aylık ulûfesi aşağı - yukarı bu kadardı), fakat bundan ne kadarı Ali Çelebi'nin idi, bu bilinmiyor; Ali Çelebi'nin özel serveti bu belirlenmemiş meblâğ dışında, bilhassa, evinde işlenmemiş bir halde bulunan giysi malzemesinden oluşuyordu. Muhallefat defterinde bu işlenmemiş elbiselikler çuha, kumaş türlerinden önemli miktarda kaydedilmişti. Atlas kumaş 7 kalemde kırmızı, yeşil ve mavi renkte, çuha kumaş 7 kalemde leylak rengi, yeşil ve siyah renkte, kemhâ adlı ipek kumaş 3 kalemde, belirlenmemiş miktarda, kırmızı hind kumaş, ayrıca bâfte adlı kumaş yeşil renkli 10 arşın, salamander tipinde 10 arşın, kırmızı renkli 7 arşın ve bir parça moher vardı. Pantalonu için sırma şerit, kirpâs adlı kumaş iki parçada ve iki kalemde hepsi 88 arşın, 4 ½ arşın beyaz yağmur geçirmez kumaş, sarık için gerekli ipek çeşitli yerlerde yerleştirilmişti. Bunlardan başka bir kaç bulgarî denilen Rus usulüne göre hazırlanmış kırmızı deri, tülbent örtü, hind kadifesi, âbanî tülbend ve şurada burada bazı küçük parçalar bu zenginliği tamamlayan şeylerdi; çoğunlukla bunlar hazır elbiselerin sıralamasında rastlanan kumaş neveleri idi. Muhallefat defterini düzenleyenlerin şurada burada buldukları

süslü abanoz, sedir ağacından yapılmış kutularda, ya da hokkalarda bulunan eşya kıymet bakımından, yukardakilere fazla bir şey eklemiyorlar, fakat Ali Çelebi'nin evindeki refahı kanıtliyordu. Bu türlü küçük kıymetler şunlardı: Beş parça şâh destür, belki miğfer örtüsü veya benzer baş süsü, kadın mücevheri olarak iki madenî gerdanlık (tok), biri her halde kıymetli madenden; zira zarfı da vardı; beş altın yüzük, sekiz gümüş yüzük, yıldızlı düğmeler, gümüş düğmeler, elmas ve kıymetli taşlar, şimşir bir kutuda üç gümüş baston, gümüş bâzbentler tek bir Macar kisbeti (Macar fibulası); Bir vakitler güzel olan giysilerden veya başka şeylerden kalan eksiklikler, kalıntılar, müstamel eşyalar her evde gizlenirler, zira, insan onlara karşı bilinç altında bir câzibe duyar ve onları atmaktansa görmemezlikten gelir. Ancak çarşıdan alınmış kıymetli eşyası yoktu, Macaristan'daki Türk beylerinin ağır hazineleri genellikle bulunamazdı, bütün değerli şeylerini kendileri ile birlikte taşıyabilirlerdi.

Ali Çelebi defterdarlık memuru idi ve görevi, dairedeki işinden dolayı yazı kâğıdı ve yazı takımı konusunda zengindi. Terekesinde yazı ile meşgul bir Türk adamının bütün malzemesi ortaya kondu. Ali Çelebi'nin yazı masası yoktu, Türkler yazı yazarken kâğıdı ufkî bir zemin üzerine koymazlar, sol ellerinde tutarak yazarlardı, yazı takımını önlerindeki küçük bir rahle üzerinde bulundururlardı. Terekede kâğıt muhtelif cinslerde 11 kalemde o kadar çok miktarda ele geçti ki, mutat ihtiyacı hayli geçiyordu. Bunlar çeşitli isimlerde ve türlerde kâğıtlardı: 16 parça efşânî kâğıt (belki yazı?), 22 parça devlet âbâdî kâğıt, 3 deste devletâbâdî kâğıt -bu isim o zamandan sonra ortadan kalkmış olan Hindistan şehirlerinden gelmektedir- 46 deste hind denilen beyaz kâğıt, iki kere iki deste, yâni onar parça ve birinde beş deste renkli kâğıt, mikdarı belirtilmemiş renkli kâğıt diğer üç yerde idi; bazı kâğıtlar belûdî denilen kestane renginde idi.

Ali Çelebi'nin kâğıt kesmeye mahsus makası, ayrıca başka bir makası daha vardı. Yazı kalemi kamıştı, bir yerde 30 alelade kalem, bir başka yerde bir cedvelli kalem (kalem-i cedvel) kaydedilmiştir. (İstanbul kâtipler İran'da ve Trabzon yöresinde yetişen kamış kalemleri daha iyi buluyorlardı). Kamış kalemi kalemtraş ile kendisi keserdi. Terekesinde bu kalemtraşların çeşitli türleri bulundu. Elinin altında bir mercan saplı veya balık kabuğu saplı kalemtraş bulunduğu düşünülebilir. Uzaktaki takımları arasında 5 tane balık kabuğundan yapılmış, yakınındakilerde ise 18 ve 7 tane, nasıl olduğu belirtilme-

yen fakat alelâde olduğu anlaşılan kalemtraşı deftere kaydedilmişti. Kalemtraşları bilemeğe mahsus bir bileğisi (bileği-i kalemtraş), kamış kalemleri kesmeye yarayan üç maktâ (مقطع) vardı. Maktâ'lar, süslü olarak yapılmış, küçük, masa âleti idiler; biri abonoz ağacından, biri balık pulundan ve üçüncüsü de bakırdan olan bu maktâ'lar ucu bozulmuş olan kamış kalemleri törpülemeye veya ucunu sivirtmeye yarıyordu. Kalemi doğrudan doğruya mürekkebe batırmazdı, mürekkepli süngere ya da çuha parçasına sürerdi. Mürekkeplenmiş süngeri veya çuha parçasını gümüş bir zarfta bulundururdu, mürekkep takımı büyükçe bir şişeye (kumkuma) konurdu. Yazıyı kağıt üzerinde kurutma tozu ile kuruturdu ki, bu toz (dekka) ayrı bir kalem olarak kaydedilmiştir.

Muhallefat defterinde dört deste altın varak yazılıdır. Ali Çelebi bununla yıldız yapardı, kendi resmî dairesinde onun buna ihtiyacı yoktu, zira taşra defterlikleri altın yıldız yapmazlardı. Ali Çelebi bunu kendi eserlerinde, el yazıları istinsahında, metinlerde tebarüz ettirmek istediği cümlelerin yazılışında, yazının süslenmesinde, sahifelerin kenarlarını çizmekte kullanırdı, bu maksatla ayrı bir mistarı (مسطر) vardı.

Ali Çelebi'nin başkaları için metin istinsahları yaptığı faraziyesine, maddî durumunun çok iyi olduğu sebebiyle, inanılmaz.

Ali Çelebi'nin bir demir pergeli (perkal'an âhen) vardı, para veya başka şeylerin ölçülmesi için bir terazisi ve bunlara gerekli ağırlık ve dirhemleri de mevcuttu. Sünger adı ile iki yerde ispone adı ile bir üçüncü yerde kayıt vardır, kamış kalemi bunun üzerinde mürekkeplemek, ya da başka bir parça ile kâğıdı hazırlamak için kullanılırdı. Bu hazırlık, kâğıdın belirli bir sertleştirici mahlûlün sürülmesi ve parlatılmasından ibaretti; parlatılmış kâğıt ve çok siyah mürekkep rengi arasında çarpıcı bir ayrılık husule gelir ve bu yazıyı hoş bir şekilde kabartırdı ki, bunu yazı ile meşgul olan kimseler çok beğenirlerdi.

Ali Çelebi defterdar muhasebecisi olduğu cihetle şüphesiz sık sık defterhâneye giderdi. Bugün Budin defterhanesinin yerini bilmiyoruz (ancak düşünülebilir ki, Türk hazine dairesi her halde kırallık maliye dairesinde bulunuyordu), ve Ali Çelebi niteliğindeki memurların resmî görevlerini münhasıran defterhanede yaptıklarını da bilmiyoruz. Öyle görünüyor ki, evlerinde de bu gibi resmî muameleleri ifa ediyorlardı; Ali Çelebi'nin metrûkâtı arasında bir çok resmî evrakın

ele geçmesinden de bunu düşünebiliyoruz. Muhallefat defterini tanzim edenler 15 kalemde defterler, ruznâmeler, kanunnâmeler, ayrıca, önemli sayıda resmî evrak buldular; bunlar tâlik, nesih, divânî ve sülüs yazı tiplerinde yazılmışlardı; o halde resmî evrak ve kadılık kuccetleri idiler. Bu resmî nitelikteki evrakdan başka, Türkiye’de yazıyı san’at seviyesine yükselten Karahisârî kaleminden çıkmış “yazının Karahisârî’dir ağartan yüzünü” bir tomar güzel yazı ele geçmişti ve Ali Çelebi’nin hattatlıkta da kendini yetiştirmek istediği farzedilebilir. Muhallefat defteri nihayet önemli sayıda kitabı sıralamaktadır. Bunlar arasında, Maliye işleri ile ilgili kanunnâmeler, raporlar, yazı koleksiyonları ve inşa mecmuaları bulunuyordu. Evdeki eşyaların tanıtılmasından şimdiye kadar, şu nokta göze çarpmaktadır ki, Hindistan, Yemen, Kandahar ve Çin adları sıfat olarak ya da menşe’ gibi, Ali Çelebi’nin eşyaları için, sanki bu yerler Ali Çelebi’nin evine herhangi bir Hıristiyan komşu memleket veya şehirden daha yakın imiş gibi sık sık geçmektedir. Bu hâl Ali Çelebi’nin kendini bambaşka bir diyar hududunda hissetmesi, onun kitaplarından ve yazılarından daha iyi anlaşılmalıdır. Kâfir yazısı ve dili sadece tek bir defa rol oynuyor terekesinde, o da, bir tomar kâğıdı sarmak, onu muhafaza etmek için kullanılmıştır. Ali Çelebi’nin çok sayıdaki kitabı, bugün Budin’den çok uzaklardaki dillerde yazılmıştı, Arapça, Farsça ve Türkçe idi ve bu üç dildeki kitaplar Arap, Fars ve Türk dünyasının bilgilerini Ali Çelebi’ye getiriyordu ve üç yerde işaret edilen Arapça ve Farsça lûgatlerinden ikisi Farsça ve biri Arapça idi; bunlar onun yardımcı kitapları idi. Ancak kitaplarının adlarından bu eserlerin hangi dilde yazılmış olduğunu anlamak her zaman mümkün olmamaktadır; zira aynı kitap adları hem aslının hem de tercümesinin adları idi; bundan başka, Türkçe kitapların da adları Arapça ve Farsça olabiliyordu. Kitaplar arasında birinci sırayı kur’an-ı kerim ve sûre-i en’âm adları ile bildirilen kur’an ve âyetleri alıyordu. Âyet-i şerif başlıklı iki kitap da bunlardan idi. Bunlar tabiatıyla Arapça idiler ve belki yağmur için olan dua kitabı (istiskanâme) ile dinî bir temizlik ve yıkanma adabından bahseden kitap olan kitâb-ı tahâret de bu türlü idiler. Farsça dilinde dinî nitelikteki Mecâlis el - uşşâk adlı kitap, Allaha karşı aşk ve muhabbet gösteren 74 tasavvuf ehlinin, şeyhlerin, hal tercümelerini ve hayatlarını tanıtılmaktadır. Türkçe olarak yazılmış bu tür kitaplar Hazret-i Muhammedin peygamberliğini isbat eden “büyük Türkçe kitap” olan Şevâhid el - nübüvve adlı kitap, 40 hadis

tercümesinden hadîs-i erba'in, Musâ peygamber tarihi, Tezkere et-evliyâ-el-İncil idiler. Bir kaç dinî mâhiyetteki eserin hangi dilde yazıldığı yalnızca adlarından anlaşılammaktadır. Bu gibi eserler, Mecma-i ricâl el-gayb, Risâle-i beyân-ı ittihâd-ı evliyâ el-kirâm, Cevâhir El-maânî el-tasavvuf'dur.

Ali Çelebi tarih kitapları da okuyordu; onun tarihe karşı ilgisini Türkçe ve Farsça yazılmış kitaplar kanıtlamaktadır. Türkçe olanlar, Tevârih-i âli Osman, Tevârih-i Türkî, İbn-i Celâl, Tarih-i Mısır adlı eserler idi. Ali Çelebi Farsça Timurlenk tarihini, Timurnâme'yi okuyordu, bu eser şüphesiz ki Zafernâme ile aynıdır, bunun hakkında şu sıralarda F. Tauer'in yaptığı bir baskı ile bilgi sahibi olmuştuk, başka bir eser Farisî tevârih adlı kitaptır ki, kataloglarda şimdiye kadar buna dair bir bilgi alamadım. Bir politik nitelikteki eserin Nasâyih al-Mülûk kitabının hangi dilde yazılmış olduğu bilinemez.

Bazı kitaplar onu bilim ve düşünce alanına sevk ediyordu. Rasad-nâme adlı bir kitap yıldızlar hakkında idi ve bu türden diğer bir eser de usturlab olarak kaydedilmişti, her hangi bir yıldızın veya ay ve gün yüksekliğini ölçmek istediği zaman bununla meseleyi çözümlüyordu. Bir tane tıp ilmi ile ilgili Türkçe kitabı, bir satranç kitabı, muammaları, tâlî meselelerini ihtiva eden bir kitabı hangi dilde olduğu belirtilmeyen falnâme ve Türkçe rüya tâbirnâme tabı vardı. Bu son iki kitap aslında yasak kitaplardı; dinî emirler hem rüya tâbirnamesini, hem de falnâme-yi yasaklamıştı; çünkü bunlar geleceği haber veren kitaplardı, halbuki, istikbali ancak Allah bilirdi. Ancak, doğu halkları başka türlü düşünüyorlardı (rüya tâbirnamesinin bizdeki adı "Mısır" tâbirnâmesi idi ve yarım asır önce çarşılarda, vedâlaşma sıralarında çok revaçta idi); rüyâ tâbirleri ve gelecekte haber verme Türkleri yüzyıllarca esâret altında tuttu; eski kroniklere göre, hânedanın kurucusu Osman, XIII. yüzyılda rüyasında ocağının parlak istikbalini görmüştü, kezâ daha yakın zamanlarda saray tarihçisinin eserinden biliyoruz ki, XVIII. yüzyıl sonunda, o zamanki Rus - Osmanlı savaşlarında büyük Türk mağlûbiyetinden önce, saray müneccimbaşısı, yıldızların durumundan burada düşmanı mağlûp etmek için fevkalâde bir fırsat hasıl olduğunu resmen bildirmişti. Ali Çelebi'nin kitaplarının büyük bir kısmı edebiyat sahasına âitti. Kırktan fazla kitabın adlarından çok tanınmış o kadar eseri tanımaktayız ve bu kitapların büyük bir kısmı Farsça idi. Ali Çelebi'nin kitaplığında büyük Fars klasikleri bulunuyordu: Şah-

nâme'nin büyük kıt'a bir nüshası, çoklarının şarkı olarak söylediği Yusuf ve Züleyha'nın iki nüshası veya iki varyantı (müellif belirtilmemiştir), kezâ Hulâsa-i hamse adlı eserin iki nüshası veya iki varyantı; biri 1201 de ölen Nizâmî'nin eseri olduğu kayıtlıdır; 1389 da ölen Hâfız'ın iki nüshası, Nâruncât, Sevdâyî divanı, Ali Çelebi'nin adaşı, 1543 de ölen Bursalı Ali Çelebi tarafından tercüme edilmiş, Humâyunnâme, Hüsni-i Zeyl-i Âhenî, Türkî manzum-i Külli, Lâciverdî. Ali Çelebi sâdece eski klâsikleri değil çağdaşlarının eserlerini de okuyordu. Eskiden ölmüş çağdaşlar arasında Câmî (1492 de öldü) divanı, Silsilet el-Zehap adlı eser; bu sonuncu üç nüsha ya da varyant olarak, Hilâli'nin (1530 da öldü) Şâh ve derviş adlı eseri, bunun başka bir nüshası, Şâhî ve Âsafî divanı ile birlikte, doğrudan doğruya çağdaşlar arasında Bağdad'da yaşayan Fuzulî (1562 de öldü) divânı, Şabtavî (1590 sıralarında öldü)nin Şâh ve Gedâ adlı eseri. Tanınmış müellifler arasından belki on tanesinde işaret edilmişti ki, bu eserler altın yıldızlı acem cildi ile (bâ cild-i acem) cildlenmiştir; kitap cildinde de Türkler Acemleri ustaları sayıyorlardı.

Ali Çelebi'nin edebiyat kitapları arasında gazeliyat ayrı bir gurubu oluşturuyordu; bunlar kısa manzum kıt'alardı ki, Araplar İranlılar ve Türkler İslâmiyetten beri -belki daha önce de- hayâlâta dalmayı, dünyada şarap, güzellik ve aşkdan başka bir şey olmadığı ve insanın bunlardan nasîbedar olup olamayacağı hususlarını düşünmeyi âdet etmişlerdi. Muhallefat defterinde gazeliyat-i Salâtin-i mâziye gazel mecmuası, Ma'âni gazelleri, ayrıca sekiz kalemde tavsifi yapılmayan sekiz cilt gazel, yine muhteviyatı belirtilmeyen 12 diğer cilt ki her halde gazel mecmuası idi- kayıtlıdır. Gazel bir edebî şekil idi ki, Ali Çelebi'yi özellikle ilgilendiriyordu ve bir kitabı da Kitâb-ı Bahrel Maârif adlı eseri ki, kezâ bir çağdaşı Kanunî Sultan Süleyman şehzâdesi Mustafa namına yazmıştı ve nazım kaidelerini öğrenmeye yarıyordu.

Bu makale, ilk zamanlarda XVI. yüzyılda taşralı bir Türk beyinin evine kısa göz gezdirmek imkânını veriyordu. Fakat metrukât listesinin büyük sayıdaki ruhsuz eşyalarının tahlili ve bir meslekdaşımız Németh Gyula ile bir çok heyecanlı tartışma sonucunda, adım adım bu Türk efendisi, bu adam da meydana çıkmıştı; zira normal olarak evini insanın kendisi yaratır ve evi de o insanın karakterini meydana koyar.

Ancak, ev de, insan da çok cepheli ve çok dallı -budaklıdır, kolaylıkla tanınmaz. Ali Çelebi'nin evi de kendisi de böyle idi. Resmî

muhallefat defterine göre, Ali Çelebi'nin işlemeli saplı kılıcını, öteki silâhlarını, büyük sayıdaki at takımlarını, altın yaldızlı üzenjisini sıra ile gördük, bunları tanımakla Ali Çelebi'nin rütbe ve derecesi olan bir asker olduğunu düşünmek mümkündür ki, böyle bir askeri o devirlerde işsiz ve ekmeksiz bırakmazlardı; kürklerle kaplı 30-40 kaftanın tasvirini sonuna kadar okuyunca onun ihtişamı sevdiği ve bunun usulünü bildiği düşünülebilirdi; destilerdeki 14 türlü şarabını tanıyınca, bu 14 eski desti de onun özelliklerine ekleniyordu. Ancak bilgilerimizin son bölümünde Ali Çelebi'nin 119 kitabını baştan sona kadar gözden geçirdiğimiz zaman, Ali Çelebi hakkında hüküm vermekte duraklıyoruz.

Ali Çelebi, yukarıda işaret ettiğimiz gibi, 1587 de ölmüştü, Türklerin İbrahim Müteferrika dedikleri ve Türkiye'ye matbaayı getiren Kolozsvar'lı İbrahim'den 150 sene önce gelmişti. O halde, Ali Çelebi, Türk matbaacılığının başlamasından 150 sene önce 119 tane el ile yazılmış kitaba sahipti ve 9 kadar değişik muhtevalı bir kitaplığı evinde bulunduruyordu ki, Padişahın Macaristan'daki eyaletinde böylesine belki de sadece bir iki kitaplık bulunuyordu. Bir çok kaftanı, süslü silâhları ve at takımları maddî refahını, askerî hazırlıklarını göstermektedir; kitaplarından fikrî alâkalarının çeşitli alanlarını, kültürünü ve aydın kişiliğini anlayabiliyoruz. Kitaplarına dayanarak kültürlü bir defterdarlık memurunu, kanunnâmelerden ve emir ve fermanlardan başka Türklerin asırlar boyu geçmişini okuyan sadece zaferleri, Osmanlı sultanlarının başarılarını değil, Timurlenk savaşlarını, Osmanoğullarından bir padişahın büyük bir yenilgisini de öğrenen birisini tasavvur edebiliyoruz. Onun şahsında kültürlü bir Çelebi'yi, el yazmalarından o zaman 500 senelik bir geçmişi olan Firdevsî'yi ve çağdaşı Fuzulî'yi okuyan birisini saygı ile anıyoruz; kendisinde belki dinî bir mistik meyil tasavvur edebiliriz, o, Kur'an'ın yanında Musâ peygamber tarihini ve İncil'deki azizlerin hayatını da bulunduruyordu, dinî taharet kuralları yanında Hâfız'ın 200 senelik erotik şiirlerini de bilmek isteyen meçhul bir Türk humanistini bulduğumuzu farzedebiliriz, ve açıkça görüyoruz ki, o, lirik şiire karşı büyük bir ilgi gösteren büyük bir adamdı ve Macaristan'da XVI. yüzyıl sonlarında Türkçe gazelleri toplamıştı; o sıralarda Balassi Türk şairleri gibi, gazel stilinde güzel Macar şiirleri yazıyordu.

Pek çok kitabı, özellikle, bir çok manzum kitabı, Ali Çelebi'yi devlet memurları sırasında yükseklere çıkarıyor, onu edebiyat ve

şiiirle uğraşanlar arasına yerleştiriyordu. Bu yüzden onu yukarıda zikrettiğimiz adaşı Bursalı Ali Çelebi'den ayırt etmek gerekir ve Budinli Ali Çelebi olarak tanıtabiliriz.

Budinli Ali Çelebi'nin evi ve kişiliğini tanımak için bu makale çok mütevazi bir vasıtaadır; bunu bir müzedeki sergide teşhir edilen bir şeye, resimler ve kitaplar, kılıçlar ve kaftanları tanıtmaksızın basılmış bir rehber benzetebiliriz. Ancak, bu tanıtıcı klavuz sadece bir ilk rapor niteliğindedir; eğer yüzyılların kâğıt değirmenleri her yazıyı iyi öğütmediler ve ortadan kaldırmadırlarsa şüphesiz herhangi birisi yine Budinli Ali Çelebi'den bahsedecektir.